

Podplukovník Reinhard Panian (SRN)

SRN a ČR v kontextu evropské bezpečnosti

(Z přednášky na semináři)

Velmi rychle po ukončení studené války se téma evropské bezpečnosti stalo předmětem vznětlivých diskusí, analýz, studií, ale také spekulací. Náš kontinent se v současné době nachází v rozhodujícím stadiu nového uspořádání bezpečnostních struktur. Evropa má nyní jedinečnou šanci vytvořit trvalé mírové uspořádání, neboť po ukončení studené války nově získala volnost politického jednání.

Úvod do bezpečnostní situace

Přes pozitivní vývoj v posledních šesti letech však nadále platí, že musíme zůstat bdělými a neztrácet ze zřetele nebezpečí pro mír a svobodu. Od ukončení konfliktu Východ-Západ vznikla řada násilných konfliktů, jejichž příčinou byly spíše vnitropolitické nedostatky než chyby v zahraniční politice. *Důsledkem není bezprostřední nebezpečí větší války mezi státy, ale vývoj občanských válek a místních ozbrojených bojů.* Rovněž hospodářské, sociální a politické krize transformačního vývoje v Evropě mohou být živnou půdou pro etnické, náboženské nebo nacionalistické záměry, které mohou vést k násilným konfliktům zčásti působících formou politických, společenských, hospodářských, morálních nebo vojenských problémů na mezinárodní prostředí.

Četné konflikty na bázi menšin a nacionalismu představují „sud prachu“, který by se mohl dotýkat nejen států na okraji západní Evropy, ale svými účinky by mohl působit na bezpečnost všech evropských států a Evropské unie (EU). V úvalu zde mohou přicházet důsledky případného obnovení ozbrojeného násilí v Bosně a Hercegovině či Chorvatsku pro Itálii, Slovinsko, Maďarsko a Rakousko. Občanská válka v Kosovu by měla vliv na bezpečnost Řecka, Bulharska a Albánie. Pohraniční konflikty v oblasti Baltického moře nebo krize mezi Ruskem a pobaltskými státy by jistě ohrožily Polsko, Českou republiku a Německo.

A to již nepřehlížím k nebezpečí, které by mohlo vůbec vzniknout po zhroucení demokracie v Rusku.

Zdá se, že Rusko usiluje o posílení svého vedoucího postavení rozšířením dvou a vícestranných smluv a zdůrazňuje to možností použití vojsk. Přípravenost ruské vlády ke spolupráci zůstává nejistou. Oživení nacionálního vědomí, hledání státní identity, boj o rozdělení moci, setrvání na starých strukturách a špatná ekonomická situace omezují akceschopnost skoro všech nástupnických států SSSR.

K přeletu ruského území letadlem je potřebné asi 10 hodin při rychlosti 1000 km/hod. Z toho lze vyuit, jaký ohromný potenciál má tento stát, rozkládající se na dvou kontinentech. Také v současné době, **po rozpadu SSSR, je Rusko ještě stále větší než Čína a USA dohromady.** Tato obrovská země se dále rozvíjí, zůstává největší vojenskou mocností na evropském kontinentě. Nadále zůstává evropskou a asijskou velmocí a jadernou mocností.

V současné době je Rusko ze strategického hlediska zastáncem obranné politiky. Ovšem na základě obtížné ekonomické situace a nevyváženosti demokratizačního procesu nelze předvídat, kdo bude disponovat nesmírným potenciálem konvenčních a jaderných zbraní a jaký bude mít cíl. I když bylo překonáno nebezpečí války mezi státy nebo vojenskými bloky, není ještě zajištěna kontrola nad vojenskou pozůstalostí studené války. Její sledování a prosazení Smlouvy o nešíření jaderných zbraní nepochybně nebylo dosaženo. Konverze vojenských výrobních zařízení se podaří jen tehdy, pokud bude ekonomika celkově reformována.

Budoucí evropské bezpečnostní uspořádání se bude muset opírat o potenciál, který zachová **strategickou rovnováhu**. To bude možné jen v úzkém partnerství s USA. Padesátiletá americká přítomnost v Evropě zajišťuje zdrženlivost a stabilitu, což bude v budoucnu důležité zejména vzhledem ke státům střední a východní Evropy.

Jiný problém pro bezpečnost Evropy vyvstává vývojem zbraní hromadného ničení a jejich nosičů zvláště v zemích na jižním okraji našeho kontinentu. Pokud by v těchto regionech získaly vliv *extrémní islámské skupiny*, mohlo by se ještě zvýšit riziko v důsledku jejich odhodlání k použití násilí a odmítání jakýchkoliv kompromisů. Pro jižní Evropu z toho mohou vzniknout konkrétní ohrožení, před nimiž se lze bránit pouze solidaritou nás všech.

Evropa se po ukončení studené války nestala bezpečným regionem. Na takové požadavky nejsou dostatečně připraveny ani jednotlivé státy, ani mezinárodní organizace. Každé z jednotlivých vyjmenovaných ohrožení, ale především **jejich kombinace mohou přivodit krizi mezinárodních rozměrů**.

Je potřebné chápat, že v současné době nelze stanovit konkrétní přímé ohrožení pro evropskou bezpečnost, zvláště pro střední a západní Evropu. Existuje však mnohostranné a dynamicky se měnící spektrum rizik, jejichž prvky mohou působit rozdílnou intenzitou na bezpečnost našich zemí. Svět je mnohostranný a vzájemně provázaný, musíme si ho všimnout v době, kdy se vyznačuje možnostmi utváření, přičemž vývojové tendence jsou obtížně předvídatelné. V neposlední řadě je důležité a potřebné vytvoření evropské bezpečnostní architektury jako základu pro trvalou stabilitu v míru a svobodě.

Závěry pro budoucí evropskou bezpečnostní strukturu a její instituce

První spolkový kancléř Německa, Konrád Adenauer, uvedl již v roce 1953, že žádný evropský stát nemůže sám zajistit budoucnost pro své obyvatelstvo. To dnes plně platí při vytváření míru, bezpečnosti a blahobytu vzhledem k rizikům, překračujícím hranice, ke křížícím se zájmům z pohledu na bezpečnost a celosvětové ekonomické propojení. *Právě Německo je přesvědčeno o tom, že jeho budoucnost bude o to jistější, čím více bude ve své politice brát ohledy na své sousedy.* Doba klasické rovnováhy je konečně pryč, neboť je neslučitelná s integrací Evropy. Dnes je prostorem stabilizace bezpochyby Evropská unie a pochopitelně působí přitažlivě na nečlenské země. Politická spolupráce a integrace, tzn. společně realizovaná suverenity v otázkách, které se týkají všech, za předpokladu chápání přirozených individuálních zájmů členských zemí, je úspěšným principem, který musí nalézt uplatnění v budoucnosti při dalším rozvoji evropské integrace, a to na základě společných euro-atlantických hodnot, které se vytvářely po dobu 40 let. Na tomto základě uvažuje Německo o sjednocení Evropy jako nedělitelné součásti dalšího vývoje partnerství se státy Severní Ameriky.

V současné době jsou na pořadu euro-atlantického jednání čtyři hlavní úkoly:

- ① EU musí být akceschopná z hlediska bezpečnostní a obranné politiky. To platí především pro taková pole působnosti, která nespadají pod kompetence NATO.
- ② NATO, EU a ZEU se musí otevřít pro mladé demokracie ve středovýchodní a jihovýchodní Evropě.
- ③ Zcela nově se musí vytvořit poměr k Rusku.
- ④ Musí být posíleno a postaveno na širší základnu spojení mezi Evropou a Severní Amerikou.

Tyto čtyři úkoly jsou základem procesu, neboť jsou současně vzájemně propojeny politicky, ekonomicky a strategicky. Pokroky v jedné oblasti působí na ty ostatní, které musí být brány v úvahu a udržovány v rovnováze.

Dále se nastiňují požadavky, které je potřebné zvládnout po ukončení uspořádání z Jalty na cestě k novému evropskému mírovému uspořádání, společně se Severní Amerikou a v partnerství s Ruskem.

Z hlediska obsahu půjde v budoucnosti o to, aby se na stabilitě a blahobytu, dosažených na Západě, mohly podílet všechny evropské státy. Proto je samozřejmostí, že mladé demokracie je potřebné přijmout s otevřenou náručí a pomoci jim na jejich těžké cestě. Je velmi důležité, aby se mladé demokracie nových partnerských států upevnily jako základ pro ekonomickou prosperitu. Pod pojmem bezpečnostní struktura je potřebné chápat ideální vzor, jehož uskutečnění na celoevropské úrovni, se všemi pozitivními znaky, které jsou známy, je stále ještě v nedohlednu. Že tato myšlenka není vysněnou utopií o míru, dokazuje historie Evropské unie.

Vztahy jejich členských zemí se v průběhu let tak upevnily, že návrat zpět nebo ke konfliktům vztahům je pro bližší a střednědobou budoucnost nepravděpodobný. Státy vytvořily instituce, ve kterých se mohou radit a řešit problémy. V západních demokraciích působí regionální organizace NATO, EU-ZEU a jejich instituce jako integrující činitelé. V jejich rámci jsou potvrzovány mnohostranné vztahy spolupráce mezi státy a zvyšuje se bezpečnost bilaterálních jednání. Národní stát však nebyl potlačen ani NATO, ani EU. Obě organizace představují fórum, kde se mohou setkávat, radit, jednat, koordinovat činnost, rozhodovat se a včas řešit konflikty.

Z uvedeného je zřejmé, jak úzce jsou vzájemně propojeny bezpečnostně-politické a ekonomické podmínky. To vede k závěru, že otevření NATO a EU jsou z hlediska koncepčního rovněž vzájemně propojeny. Budoucí členové EU nebo ZEU musí mít na dlouhou dobu stejný statut jako ti, kteří již přísluší do NATO.

Z hlediska obsahového NATO sleduje cíle „zajistit a dále rozvíjet u členských států svobodu, demokracii, právo a bezpečnost“. Co se týká formy, ta se od založení v roce 1949 mnohokrát přizpůsobovala měnícím se podmínkám vztahů Východ-Západ.

NATO zůstává neoddelitelnou částí bezpečnostní struktury Evropy, neboť v současné době je jedinou organizací, která může zajistit bezpečnost svých členů.

Protože se po roce 1990 změnila v Evropě politická situace, musí s tím NATO také počítat. Už samotné trvání NATO, jeho existence, má svoji účinnost. V letech 1990-1993 se Aliance zásadně přizpůsobila změnám bezpečnostním podmínkám a dále v tom pokračuje. Na cestě k překonání ustrnulých vztahů mezi Východem a Západem chápe

význam pojmu bezpečnost. Nejvyšším cílem nadále zůstává být garantem obrany Aliance a zabránit vzniku války a konfliktů.

NATO postavilo mosty pro státy střední a východní Evropy k prospěšné spolupráci. Pro mnohé je však ještě obtížně představitelné, že by se současné obranné struktury NATO mohly rozšířit do dalších oblastí Evropy. Postupné otevření je ale rozhodnuto a má za cíl dosáhnout v Evropě dlouhodobého mírového uspořádání. Až když padne toto zásadní rozhodnutí, a o tom není pochyb, bude se požadovat prověření dodržování kritérií státy kandidujícími o přijetí, především ale potřebná ratifikace národními parlamenty členských států NATO a kandidujících států, kde lze předpokládat dobu několika měsíců, spíše ale 2-3 roky. To by ale mělo na druhé straně znamenat, že by přijímané země měly dosti času k přípravě na tento historický krok.

Rozšířením se NATO stane jiným. Aliance zahájila přizpůsobování se změněné situaci. Vedle kolektivní obrany vyvstávají úkoly společného zvládnutí krizí a dosažení stabilizace prostřednictvím spolupráce s novými partnery. Vždy se musí poukazovat na to, že při otevření se NATO nejde o rozšíření sféry vlivu, ale především o rozšíření míru, svobody, blahobytu, a tím i stability.

Více stability v Evropě prospěje všem, koneckonců i Rusku, protože stabilita na západní straně by měla být i v jeho celkovém strategickém zájmu.

Od přijetí závěrů vrcholné schůzky NATO v roce 1994 se do popředí dostaly tři aspekty nové orientace Aliance:

1. Zvýraznění stability Aliance prostřednictvím připravenosti k přijetí nových členů a zintenzivněním spolupráce v PfP.
2. Připravenost k mezinárodnímu krizovému managementu (nové úkoly) s těžištěm v regionech současného teritoria NATO.
3. Vytváření evropské bezpečnostní a obranné identity za pomoci ZEU.

Evropská unie se svými institucemi je vedle NATO druhou organizací pro celoevropské mírové uspořádání. Protože jsem již uvedl EU jako příklad pro mírové vztahy mezi státy, chtěl bych se dále blíže dotknout úlohy nové EU v budoucnosti.

Amerika již není připravena na to, aby se vždy vojensky angažovala v evropských záležitostech. USA chtějí partnery, kteří jsou ochotni se s nimi dělit o odpovědnost a náklady ve prospěch společných zájmů. Pouze jednotná a akceschopná Evropa je tedy pro USA rovnocenný partner. Proto musí být EU schopná jednat i tehdy, když se NATO nebude chtít angažovat nebo zvláštní situace bude vyžadovat omezenou a rychlou reakci. Rozhodnutí přebudovat ZEU na obranný komponent EU bylo členskými státy dáno v prohlášení k maastrichtským dohodám v prosinci 1991.

ZEU jako nástroj společné zahraniční a bezpečnostní politiky má nyní dvojí funkci. Za prvé, jak již bylo uvedeno, bude obranným komponentem EU, za druhé bude prostředkem k posílení evropského pilíře NATO pro úkoly řešení krizí a humanitárních akcí. O samostatné vojenské akce Evropanů půjde tehdy, když NATO nedostane kompetence nebo společné záměry nebudou v jeho zájmu. V každém případě musí být operace ZEU odsouhlaseny NATO. ZEU bude dále využívat zařízení a prostředků NATO, protože se nepředpokládá vytvoření zvláštních velitelských struktur a svazků. Pro realizaci z toho vycházejících operačních úkolů byla ZEU již k 1.10.1992 přidělena vojenská plánovací

skupina. Jádrem evropských ozbrojených sil tvoří Eurobor, který bude k dispozici jak pro NATO, tak pro ZEU.

Německo usiluje o omezení úkolů pro ZEU na takové, které by mohly být plněny výlučně evropskými prostředky. Za kolektivní obranu musí i v budoucnosti odpovídat NATO.

Pro akceschopnost Evropské unie ze strategického hlediska formuloval německý ministr obrany pět zásad:

1. Žádný člen EU se nemůže bránit osamoceně.
2. Bezpečnost Evropy je nedělitelná.
3. Evropa musí být rovnocenným partnerem USA.
4. Evropská strategická akceschopnost doplňuje atlantickou alianci, nemůže ji však nahradit.
5. Pro atlantickou a evropskou bezpečnost musí být stejné struktury.

Protože ZEU není uzpůsobena pro kolektivní obranu, procesy otevřené NATO a EU vzájemně souvisí. Tím vyvstává potřeba souvislosti mezi členstvím v NATO a EU-ZEU. Během příprav na konferenci vlád v roce 1996 se stal zřejmým aspekt funkce spojovacího článku ZEU mezi EU a NATO. „Smlouva o EU“, která by se měla vyzkoušet, ukazuje pouze evropská hlediska. Teprve ZEU v rámci své dvojí funkce vytváří transatlantický vztah, protože USA rovněž požadují společnou zahraniční a bezpečnostní politiku.

V EU, která se vyvíjí směrem k politické unii se společnou obrannou politikou nebo dokonce se společnou obranou, se musí vyvarovat oblastí, kde by byla zajištěna rozdílná bezpečnost. To by snížilo věrohodnost a účinnost společné zahraniční a bezpečnostní politiky a bezpečnostní a obranné identity.

Pouze budoucí kandidáti členství v EU jsou také skutečnými kandidáty pro členství v západních společných strukturách. Rozšiřování EU se nedá oddělit od bezpečnosti budoucích členů. Budoucím členským státům se musí otevřít dlouhodobá cesta do ZEU, v duchu Maastrichtu, protože jenom tak bude možná společná a solidární obranná politika, případně obrana. Na základě již ukázané vzájemné závislosti mezi NATO a ZEU se to může uskutečnit jen v těsné shodě mezi USA a Kanadou.

Německo a ČR, nacházející se ve středu Evropy, jsou odkázány na evropskou a transatlantickou integraci. Proto nám také není jedno, zda se Evropa upevní na společných politických (také obranně-politických) a ekonomických společných závěrech, nebo se znovu vrátí k nacionální a mocensko-politické rivalitě.

Pro budoucnost ZEU Německo zamýšlí zahrnout následující cíle:

- ◆ Dosáhnout v krátké době plnou integraci ZEU do EU a k tomu dojednat pevně stanovený časový plán.
- ◆ Evropská rada musí obdržet kompetence pro vydávání směrnic i pro ZEU.
- ◆ Úloha ZEU musí být omezena na úroveň výkonného orgánu, musí jednat na základě politických záměrů EU.

Generální sekretariát ZEU se svojí stávající kapacitou (analytická-plánovací) bude omezen na společnou zahraniční a bezpečnostní politiku.

V případě zasazení, kde se nebude NATO zúčastňovat, budou evropské ozbrojené síly pod evropským velením.

Bude vytvořena evropská rozhodovací struktura pro vojenská opatření v rámci krizového managementu.

Potřeba výzbroje bude kryta společně, to zahrnuje výzbrojní politiku členských států.

Předpoklady přijetí do NATO

Otázka, zda má být NATO otevřeno pro nové členy, byla kladně zodpovězena již na vrcholném zasedání NATO v roce 1994, kde bylo rovněž nabídnuto PŘP. Ve studii „Jak, principy a účinky rozšíření NATO“, jsou vyjmenována kritéria pro přijetí, která by měly splnit státy, ucházející se o přijetí. Byla dána na vědomí a objasněna státům, které mají zájem. Stanoviska těchto států byla oficiálně dána na vědomí na konferenci ministrů NATO v prosinci 1996.

V komuniké z jednání ministrů zahraničí Severoatlantické rady dne 1.12.1994 je formulováno šest cílově podmíněných kritérií pro rozšíření na Východ:

- 1. Rozšířit bezpečnost a stabilitu na nové demokracie na východě.**
- 2. Dosáhnout bezpečnosti a stability pro celou Evropu.**
- 3. Podporovat nedělitelnou Evropu.**
- 4. Posilovat účinnost Aliance.**
- 5. Udržet schopnost Aliance ke splnění základní funkce kolektivní obrany.**
- 6. Udržet schopnost Aliance k provádění operací na udržení míru a dalších úkolů.**

V dalším bych chtěl využít těchto šesti kritérií jako zkušebního kamene k prosazení myšlenky rozšiřování na Východ. Koneckonců se zde odráží i argumenty, které lze objevit při nalezení souhlasu v rámci NATO.

Kritické úvahy k otevření NATO

a) Je nepochybné, že s přijetím nějakého státu do NATO by tento dosáhl svého cíle „bezpečnosti a stability“. Protože stabilita zahrnuje vždy i dobrý stav v ekonomice, znamená to také ekonomickou podporu nových partnerů. To znamená, že ekonomicky slabší členské státy NATO na Jihu musí být připraveny dělit se o prostředky vyspělých států s novými partnery. To by znamenalo připravit více prostředků, což by vzhledem ke sníženým financím sotva mohlo být možné. Čím větší budou nově přijímané státy, tím dražší a časově náročnější by mělo být nalezení souladu.

b) Rozšíření má zvýšit stabilitu a bezpečnost v celé Evropě. Když se diskutuje s jednotlivými státy nebo skupinami států, zjišťuje se, že je obtížné jednoznačně stanovit, že rozšíření skutečně přinese více bezpečnosti. Pak může dojít k tomu, že to bude záviset na konkrétním ohrožení. A to v současné situaci neexistuje.

c) Vzhledem k zachování nedělitelné Evropy vyvstává otázka, zda je dosud Evropa rozdělena mezi členské a nečlenské státy NATO (Finsko, Rakousko, Švédsko, Irsko). Není to nutné, protože se vstupem těchto zemí do EU nebylo spojeno začlenění do NATO

(v NACC jsou přesto zastoupeny). Jednotná Evropa není bezpodmínečně vázána na otevření NATO, ale spíše na politický a ekonomický stav států s ohledem na potenciální náklady.

Rozšíření má posílit účinnost Aliance. Tzn., že přístup se musí stejným způsobem vyplatit jak stávajícím členským státům, tak přijímaným. Ovšem musí to být organizováno takovým způsobem, aby to nepřetěžovalo výkonnost daných organizací (NATO a EU, případně jejich členských států). Vzhledem k NATO to znamená, že členské státy musí být plně připraveny k převzetí povinností, vyplývajících pro nové členy. V diskusi bude jistě čas promluvit si o tom, zda nalezení rozhodnutí, které v NATO spočívá na konsenzu, se přijetím nových států případně neztíží.

Protože nové členské státy mají mít stejný statut jako ty staré, nepotřebuje být nově definována společná obrana. To znamená, že noví členové musí být zařazeni do integrovaných velitelských struktur a NATO bude muset mít právo dislokovat svoje ozbrojené síly na jejich území, aniž by se to v normální době mělo požadovat.

Kritické úvahy jsou pro vás možná zklamáním, rovněž my jsme s tím nespokojeni. Politické rozhodnutí pro otevření NATO na Východ padlo, tedy platí, že se musíme postavit čelem k tvrdé skutečnosti a vzít si z dané skutečnosti to nejlepší. Výčet by měl sloužit také k tomu, aby se jasně ukázalo, jak je komplikované nalezení konsenzu v rámci NATO a z druhé strany je potřebné ukázat, že i po ukončení a úspěšném přijetí bude před námi ještě obtížný kus společné cesty. Jisté bude to, že ČR bude muset po dlouhou dobu žít se „zvláštními ustanoveními“.

Závěr: Německo a Česká republika

Německo je si vědomo své zvláštní odpovědnosti za co možná nejvčasnější přijetí ČR. Nejen proto, že svými 815 km má s námi nejdelší hranici a svým 30 % podílem na vývozu je naším největším obchodním partnerem, nýbrž také proto, že se naším přímým sousedům cítíme zvláště zavázání. Při naší první jízdě Prahou jsme mohli poznat rozmach výstavby. Pro nás je to jistým znamením úspěšného ekonomického kurzu vaší země.

Mezi Německem a ČR existuje spolupráce nejen na multilaterální úrovni. Důležitá je také dvoustranná bezpečnostní a vojensko-politická spolupráce. Spočívá na smlouvách, prohlášeních a dohodách. Všechny je vypočítávat by bylo zbytečné. Především by měla být jmenována Smlouva o sousedských vztazích z října 1991 a vojenské úmluvy o spolupráci, jako souboru opatření. Všechny smlouvy a prohlášení považujeme za politické směrnice. Chtěl bych dodat, že Německo by se chtělo zasadit pro přijetí ČR do NATO a EU; je to náš politický závazek.

(přel. plk. Ing. Karel Kozák)